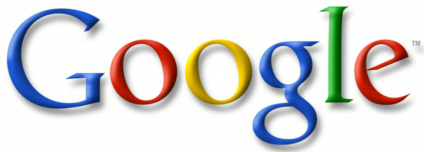

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

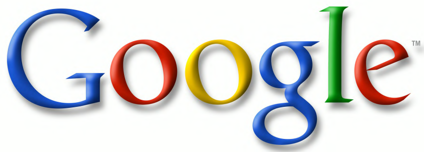
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

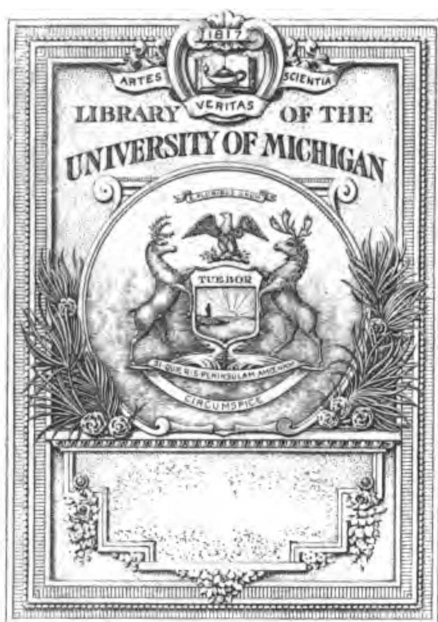
Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

839.34
T277

Digitized by Google

Digitized by Google

839.34
T277

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IETS

OVER DE

GRAMMATICALE BEOEFENING

DER

FRIESCHE TAAL

IN HAREN GEHEELEN OMVANG,

DOOR

Mr. A. TELTING.

(Voorgedragen in de Vergadering van het Provinciaal Friesch Genootschap ter beoefening der Friesche geschied-, oudheid- en taalkunde, gehouden den 5den October 1840.)

TE *WORKUM*, TER
BOEKDRUKKERIJ VAN H. BRANDENBURGH.
1843.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ref st.
Nijhoff
3-13-30
19403
2-18-32 FDW

IETS

OVER DE

GRAMMATICALE BEOEFENING DER FRIESCHE TAAL

IN HAREN GEHEELEN OMVANG.

Mijne Heeren! Zeer geachte Medeleden!

„De vierde afdeeling, voor taal- en dichtkunde „bestemd, stelt zich voor: de grammaticale beoe- „fening der Friesche taal, in hare volle uitgebreid- „heid." — Zoo begint, M. H.! de beschrijving van de werkzaamheden der taalkundige afdeeling in de Wetten onzes Genootschaps, zoo als die den 26 September 1827, nu dertien jaren geleden, waren vastgesteld; — en die zelfde bepaling vinden wij in de herziene Genootschapswetten van 1835 terug.

Wat heeft die *vierde*, of nu, sedert 1835, *derde afdeeling*, in dat tijdsverloop van dertien jaren, voor de grammaticale beoefening der Friesche taal gedaan? Heeft zij zich die taak met ijver aange-

Digitized by Google

trokken, is zij dat werk met moed begonnen, heeft zij dat met volharding voortgezet, rijpen de vruchten van haren arbeid ter volkomenheid? — Of ging het hier als met zoo menige goede bepaling in menig reglement in ons vaderland, dat ze wel geschreven stond, maar niemand er verder meer om dacht?

Liefst spaar ik U en mij zelven de beantwoording van deze vragen. Zij drongen zich aan mij op, toen ik rondzag naar eene stof, waarover ik in deze uwe vergadering, naar de mij door het lot aangewezene beurt, zou mogen spreken, — toen ik mij herinnerde, dat ik de eer heb tot de derde afdeeling van de Werkende Leden des Genootschaps te behooren, en bedacht, dat de behandeling van eenig taalkundig onderwerp misschien van mij verwacht mogt worden. Ik wil echter nu de vraag: wat de derde afdeeling, met betrekking tot de grammaticale beoefening der Friesche taal gedaan heeft? liever doen plaats maken voor eene andere: wat zij daarin zou behooren en vermogen te doen? Ik wil het verledene laten rusten, en spreken met het oog op de toekomst; — ik heb mij voorgesteld twee vragen aan uwe welwillende en bescheidene aandacht voor te dragen:

1. Wat bedoelt de bepaling in ons Reglement met *grammaticale beoefening der Friesche taal in hare volle uitgebreidheid*?

2. Wat kunnen en wat behooren wij, Leden van dit Genootschap, te doen, om ons in dezen te kwijten van onze taak?

Vergezelt mij daarbij met uwe toegevendheid, die ik zoo zeer behoeve. Al wie toch aan anderen

Digitized by Google

eenigen regel durft voor te stellen, behoort vooral wel gewikt en gewogen te hebben, of hij zelf in staat en gezind zij, dien na te leven; en zoo iemand, ik ben van de geringheid mijner vermogens in dezen overtuigd. Verre zij dan van U het vermoeden, als of ik onbescheiden genoeg zoude zijn, om U mijne inzigten op te dringen, met de verwaande bedoeling, om U over te halen, die met mij te deelen. Beproeven wilde ik het slechts, of mijne gebrekkige voorstelling zooveel vermogt, om meer kundige liefhebbers der Friesche taal, dan ik ben, op te wekken, om haar in hare volle uitgebreidheid, gemeenschappelijk, grammaticaal te beoefenen.

I. De eerste vraag, wier behandeling wij ons voorgenomen hadden: Wat wordt bedoeld onder grammaticale beoefening onzer taal in hare volle uitgebreidheid? scheidt zich natuurlijkerwijze in twee onderdeelen, uitgedrukt in deze twee vragen:

1. Waaraan hebben wij te denken, als wij spreken van de Friesche taal *in hare volle uitgebreidheid?*

2. Wat beteekent het, die taal *grammaticaal te beoefenen?*

1. Is de Friesche taal dat dialect, hetwelk door de landlieden in dit gewest gesproken wordt, en, zoo men de beide *Stellingwerven* met het *Bildt* uitzondert, de algemeene volkstaal op het platte land van het *Wester-Lauwersche Friesland* genoemd mag worden? dat dialect, vermengd en verbasterd, als het ten huidigen dage is, met Hollandsche woorden, taalvormen en spreekmanieren, verdrongen en onder den voet getreden door de bestuurders en leeraren des volks en der jeugd?

Digitized by Google

Verdient deze tongval, die als eene geringe dienstmaagd zich schaamachtig schuil houdt, die in den kring van meer beschaafden en aanzienlijken zich niet durft te vertoonen, maar zelfs daar, waar zij nog geduld wordt, zich op de aannadering van elken stedeling, als schaamde zij zich haren boerschen opschik, vrijwillig en onopgemerkt verwijdert, — verdient deze den naam van *taal*, en is zij het, wier grammaticale beoefening men van ons verlangt? — Treurig is het gesteld, M. H.! met dit kostelijk erfdeel onzer vaderen, de taal! Niet te onregte vergeleek een onzer eerste Friesche vernuften [1] haar onlangs bij eenen ouden verwaterden boomstam, die uit de opdrijvende pollen in het waterland boven komt, en wel jaar op jaar groene twijgen en nieuwe uitloopers geeft, doch eindelijk wegkwijnt en sterft. — Doch de loop der gebeurtenissen heeft het zoo gewild; met de taal der Friezen moest het even zoo gaan als met hun afzonderlijk, onafhankelijk volksbestaan; beide zijn naauw aan elkander verbonden en ineen geweven, en dus ook de lotgevallen, het verval, de ondergang van beiden innig verknocht. Nadat de *Wester-Lauwersche* Friezen hunne volksvrijheid verloren, en onder het bewind van eenen vreemden, Saksischen Vorst, vreemde wetten en nieuwe instellingen ontvangen hadden, — vervolgens in de Nederlandsche staten van den Bourgondischen Vorst waren ingelijfd, — en eindelijk, na de gemeenschappelijke afwerping dier heerschappij, met deze hunne Nederduitsche

---

1 J. H. HALBERTSMA, in het *Foärwird* voor de *Twigen uwt ien âlde stamme*, *Dimter* 1840.

Digitized by Google

bondgenooten, zich in één gemeenebest vereenigd hadden, — was van hun onafhankelijk en eigen volksbestaan niets dan eene schaduw overgebleven; en hoe zoude, na de algemeene invoering van het Nederduitsch in school en kerk, in geregtszalen en volksvergaderingen, de Friesche taal hare waardigheid hebben kunnen handhaven? Van lieverlede ook uit de kringen der aanzienlijken in de grootere steden verdrongen, werd de waan algemeen, dat het Friesch tot schrijftaal ongeschikt, voor de behandeling van meer verhevene en waardige onderwerpen weinig voegde, en alleen goed genoeg was, om in het boerebedrijf, bij het vee en den akkerbouw, gesproken te worden. Zoo werd dan de volkstaal inderdaad eene boerentaal, het Friesch in dit gewest werd boerenfriesch; — alleen de inwendige taalkundige voortreffelijkheid, die haar van nature eigen is, bewaarde haar voor de vernedering, van ooit in een boeren-patois te verbasteren, en zóó roemloos onder te gaan.

Mij dunkt, M. H.! ook hier mogen wij weder tusschen taal en volkskarakter eene treffende analogie opmerken: of hebben niet de bewoners van dit gewest, hoezeer sinds meer dan drie eeuwen met die der overige vereende *Nederlanden* tot één volk zamengesmolten, niet nog veel, van alle volksgenooten zeker het meest, van hunnen ouden kenmerkenden aard en zeden overgehouden? En gelijk wij nu dien fieren Frieschen geest wenschen te bewaren, te handhaven en te veredelen, niet om aldus een eigen volksbestaan te herkrijgen of te behouden, — eene gedachte, die elk verstandige belagchelijk en verwaand zoude noemen! — evenmin om ons door

Digitized by Google

een kwalijk begrepen provincialismus van het gemeene vaderland af te zonderen, en binnen onze enge gewestelijke grenzen in te sluiten, — een toeleg, die den waren liefhebber van het vaderland even verderfelijk moet voorkomen, als de daar lijnregt tegen inloopende strekking, om, door wegneming van alle individualiteit, alles te amalgameren, hem tegen de borst is; — maar omdat die fiere geest ons krachtig kan helpen tot vermeerdering van ons volksgeluk, daar hij ons onze instellingen leert waardeeren en eerbiedigen, en het goede bewaren, dat nog in en onder ons is; — even zoo moet ook de Friesche landtaal, die nog ten huidigen dage onder de plattelandbewoners eene levende taal is, door ons worden bemind en geëerbiedigd, als een kostelijk overblijfsel, als eene dierbare nalatenschap van dat vrije volk, hetwelk haar eens als volkstaal sprak, met welks aard en zeden zij op het naauwst was verknocht, welks fieren, krachtigen geest en zin zij in forsche, kernachtige klanken uitdrukte. Maar noch de taal, noch het volk, hebben wij in oorspronkelijke zuiverheid te zoeken in deze negentiende eeuw. Wij moeten daartoe hooger opklimmen, en dan kan ook het tegenwoordige Landfriesch ons helpen haar te vinden. —

Het Friesche volk, als door eene betooverende aantrekking tot het water verlokt, gelijk de geleerde HALBERTSMA ergens schrijft [1], bewoonde de kustlanden der *Duitsche zee*. Van ten noorden den mond der *Eider* tot aan de *Elbe*; van de *Wezer*

---

1 Op blz. XLVII der *Preface* voor Dr. J. BOSWORTHS *Dictionary of the Anglo-Saxon language*, *Lond.* 1838.

Digitized by Google

tot aan de *Schelde*, had dit uitgestrekte volk, schoon verdeeld in onderscheidene stammen, doch in taal, zeden en wetten één, zijne, meer dan eenig ander Germaansch volk, gevestigde woonplaatsen. Dáár is het, dat wij de oude onverbasterde Friesche taal moeten zoeken. In de wetboeken der volkstammen, grootendeels in de dertiende eeuw opgesteld, — het *Asegaboek*, bevattende het Landregt der Rustringer Friezen, die tusschen de *Jade* en de *Wezer* gezeteld waren, — de *Broemanner brief* en het *Emsiger landregt*, tot het landschap, dat thans *Oostfriesland* heet, behoorende, — het *Landregt van Hunsingo*, benevens dat van *Fivelingo* en het *Oldampt*, — en eindelijk *Der frya Fresena freeska landrjuecht*, meer bekend onder den naam van de *Oude Friesche wetten*, bevattende de verzameling der regten, welke in de landen van *Oostergoo* en *Westergoo* golden, — bezitten wij de bronnen, uit welke de echte en grondige kennis van de oude Friesche taal alleen kan worden verkregen.

Maar tot de verkrijging dier kennis kan ons ook de naauwkeurige beschouwing van de nog levende overblijfselen dezer taal leiden en behulpzaam zijn. Het is niet in ons *Wester-Lauwersche Friesland* alleen, dat de taal nog leeft, en dagelijks gesproken wordt. Men vindt haar, hoewel sterk door het Deensch verbasterd, nog overig in de ommestreken van *Bredsted*, in het Hertogdom *Sleeswijk*, onder de afstammelingen der oude *Noord-* of *Strand-Friezen*. Dat zij in het kleine *Sagelterland*, eene door moerassen ingesloten streek, aan den oostkant van *Oostfriesland*, nog in groote zuiverheid bewaard

Digitized by Google

gebleven is, hebben de geleerde nasporingen van twee der verdienstelijkste en taalkundigste beoefenaren onzer grijze volksspraak onlangs aan het licht gebragt [3]. Men voege hierbij de Friesche dialecten van *Schiermonnikoog*, van *Hindeloopen*, en ons gewoon, ofschoon ook in fijne wijziging van uitspraak, en verscheiden gebruik van klinkers en medeklinkers, in verschillende streken van dit gewest verschillend *Landfriesch*, — en men zal wel alles hebben opgenoemd, wat van de oude Friesche taal, in den mond van het nog levend geslacht, is overgebleven.

Die overblijfselen zijn, taalkundig, hoogst belangrijk. Niet alleen toch, dat het voor den taalvorscher eene hoogst aangename en leerrijke bezigheid is, om vergelijkend na te gaan, hoe de taal, na zoo vele eeuwen te zijn doorgegaan, hier dus, elders zoo is vervormd, hier deze, elders gene, vreemde indrukken en inmengselen heeft ontvangen, en op te sporen, wat in de tegenwoordige spreektaal tot het oude, oorspronkelijke wezen en karakter van die taal behoort, wat daaraan vreemd is, en bij eene taalkundige kritiek als onfriesch moet worden uitgemonsterd; — niet alleen, dat de vergelijking der nog bestaande dialecten behulpzaam kan zijn tot de woordvorsching, tot de bepaling der oorspronkelijke woordvormen, en dat zij licht verspreidt over de wetten der klankvorming; — maar ook, en dit dient wel in de eerste plaats in aanmerking te komen, de nog levende dialecten zijn inderdaad het eenige middel,

---

[3] Jr. Mr. M. HETTEMA en Ds. R. R. POSTHUMUS, *Onze reis naar Sagelterland*, *Franeker* 1836.

Digitized by Google

om de kracht en beteekenis der letters, waarin wij de oude taal geschreven vinden, met onbetwistbare zekerheid te leeren kennen; zij bevatten het eenige zekere middel, dat ons tot eene zekere uitspraak leiden kan. De oudste taaloorkonden zijn in zeer eenvoudige en weinig zamengestelde, vaak ook bij verwante klanken elkander zonder vasten regel verwisselende, letterteekenen opgeschreven; de der tale kundige lezer wist, hoe hij ze moest uitspreken; hoe zouden wij het weten, zoo de onder ons overgeblevene volkstaal ons niet te hulp kwam, ons niet leerde, waar wij eene vokaal rond en vol, waar wij ze scherp of kort af, moeten uitspreken, welke medeklinkers wij vol uit, welke, en waar, wij ze slechts als ter loops moeten laten hooren? En van hoeveel gewigt dit onderwijs zij, beseft gewis ieder! Wat is toch eene taal zonder uitspraak? Hoe zou men in het innige wezen eener taal kunnen doordringen, als men ze zich niet hoorbaar vermogt voor te stellen? Hoeveel taalkundig juistere begrippen zou men zich van eene doode taal, van het Latijn, bij voorbeeld, vormen, indien men met de juiste uitspraak van hen, die ze spraken, ten volle bekend ware? Welke denkbeelden zou zich iemand van de Fransche, van de Engelsche, of eenige andere nog levende, taal vormen, zoo hij die wel uit eene *Spraakkunst* en *Woordenboek* had leeren kennen, maar in hare uitspraak niet door een deskundige ware onderwezen geworden, en zich dus daaromtrent met de hem alleen bekende waarde van de letterteekenen in zijne moedertaal behelpen moest? Zouden niet louter wanklanken zijn gehoor, ja zelfs, als hij stil voor zich zelven las, zij-

Digitized by Google

ne verbeelding pijnigen? En zouden onze oude Friesche oorkonden liefelijker in onze ooren klinken, zoo wij de levende dialecten niet konden raadplegen?

Wij dan, die deze levende leermeesters kunnen vragen en raadplegen, vinden ons op een, ter verkrijging van eene innige kennis der taal, veel gelukkiger standpunt geplaatst, dan een WIARDA [4] of RASK [5], die, het Friesch als eene lang uitgestorvene taal beschouwende, wat de uitspraak betreft, vaak alleen mogten gissen [6]. Hetzij dan

---

[4] *Alt-Friesisches Wörterbuch*, Vorrede, § 33: » Dieser » alten Friesischen Sprache, welche nunmehr völlig ausgestorben ist," en § 34: » Die Sprache des gemeinen » Mannes, in der Niederländischen Provinz *Friesland*, » und besonders in *Hindelopen* und *Mulquerum*, nennt » man die Friesische. — Ich habe mich darauf nicht ein- » lassen können, damit ich das Neuere nicht mit dem Alten » verwechsele."

[5] *Hollandsche vert. der Spraakleer*, blz. XVI: » Het » Friesch, dat nu bijna niet meer bestaat, en in eenige » honderde jaren niet meer gesproken is, maar alleen een » aantal verwarde en strijdige mondelijke taalsoorten, in » de landschappen, welke van het Friesche volk of diens » nakomelingen bewoond worden." En blz. 7: » De uit- » spraak van eene uitgestorvene taal naauwkeurig te be- » palen, is wel niet zeer gemakkelijk; veel kan ons » evenwel de overeenstemming met het Noord-Friesch » en Hollandsch, alsmede het Angelsaksisch en Islandsch, » met zekere waarschijnlijkheid leeren."

[6] Zie zulke gissingen bij RASK, *Holl. vert.*, blz. 5, omtrent de uitspraak van *ae* en *oe*, — fouten, blz. 3, *makia*, *capia*, lees: *makja*, *kæpja*, daar *ma-ki-a*, *ca-pi-a*, verg. GRIMM, *Recensie van RASK*, beneden te vermelden, S. 104, — twijfelingen of *ier*, jaar, *jîr* of *iir* moet gelezen worden, — dadelijke fouten, blz. 3, dat de *w*, als medeklinker tusschen twee vocalen, de Nederl. en Latijnsche *w*,

verre van ons, wanneer wij de echte Friesche taal in de oorkonden der 13de en 14de eeuwen zoeken, dat wij daarom hare overblijfselen in de nog levende dialecten zouden gering achten of verwaarloozen. Integendeel willen wij die overblijfselen, waar wij ze kunnen aantreffen, opsporen; de in deze dialecten geschreven stukken, hoe onbelangrijk anders van zakelijken inhoud ze ook soms mogen wezen, zoo ze slechts met getrouwheid de taal wedergeven, waarin zij zijn opgesteld, met zorgvuldigheid verzamelen; in ons Landfriesch zullen wij dan met des te grootere voldoening voor het eerst eenen zanger ontmoeten van hooge dichterlijke vlugt, die ons boeit met zijne liefelijkheid, ons verrukt door zijne stoutheid, ons treft in zijne eenvoudigheid; doch wanneer wij de edele voortbrengselen van GIJSBERT JAPIX dichttalent met volle teugen genieten, dan zullen wij tevens, als bedachtzame taalbeoefenaren, ons in acht nemen, om niet alle door hem gebezigde woorden, ja zelfs niet al

---

niet de Hoogd. en Holl. » zouden zijn! Verg. GRIMMS *Recensie*, S. 94; — blz. 16, de *a* in *cap*, *rad*, *dad*, *bam*, tot de doffe *å* gemaakt; (» welke woorden thans door'' enz., is eene bijvoeging van HETTEMA. Verg. BUSS, *Hoogduitsche vertaling*, beneden te vermelden, S. 29, § 13) enz. Alle welke mistastingen, bij kennis van ons *levend* Friesch, onmogelijk geweest zouden zijn. — Zoo verkeerd is het, van den vreemdeling het *onze* te willen leeren! Doch zoo is het dan ook onze pligt, gelegenheid te geven, dat men niet tot den vreemdeling zijne toevlugt behoeve te nemen. — Intusschen erkent RASK het voortdurend bestaan van Friesche dialecten, zie BUSS, S. 11, 12, doch zijne font is, dat hij ons dialect, wat de uitspraak betrof, niet kende, en ook in allen gevalle niet genoeg gewaardeerd heeft. S. 16, *eine Art Volkssprache.*

Digitized by Google

zijne woordvormen, voor echt Friesch te erkennen, maar veeleer er op bedacht zijn, de om in zijnen tijd gangbare, nu verouderde, door hem verfriesch-te, Nederduitsche woorden op te merken en af te zonderen; en terwijl wij de kunst bewonderen, waarmede de Dichter getracht heeft Friesche klanken voor het oog aanschouwelijk te maken in Nederduitsche letterteekenen, zullen wij tevens moeten erkennen, dat zijne spelling de Nederduitsche spelling zijner eeuw is, zonder daarom nog gegrond te zijn in den eigenen aard van de Friesche taal. Ook hen zullen wij onze opmerkzaamheid niet onwaardig keuren, die in lateren tijd, of nog heden ten dage, hunne pen, in rijm of onrijm, aan de Friesche taal hebben gewijd; al moge JAN ALTHUYSEN [7] het talent niet bezitten, om ons hart te treffen, ja, al moesten wij hem alle aanspraak op den naam van dichter ontzeggen, toch zullen wij het hem dank weten, dat hij, honderd jaren na GIJSBERT, ons van den toestand der volkstaal, in zijne eeuw, een blijk heeft achtergelaten; al mogten wij het dwaasheid achten, dat hij het gewaagd heeft, zijne berijmde psalmen naast die van GIJSBERT te doen drukken, en al scholden wij hem gaarne de moeite kwijt, om beider werk door naamteekening te onderscheiden [8], toch zal het ons aan-

[7] *Friesche rymlery. Liouwerd* 1755.

[8] JAN ALTHUYSEN, heeft, in het 2de deel zijner *Rymlery*, de 150 psalmen DAVIDS, in Friesche berijming, opgenomen, doch alleen die, welke door GIJSBERT waren overgeslagen, zelf berijmd, en de door dezen berijmde, op hare plaats, tusschen de zijne in laten drukken, beider werk door naamsonderteekeningen onderscheidende. Zoo

Digitized by Google

genaam zijn, de taalproeven uit het midden der 18de naast die uit het midden der 17de eeuw voor oogen te mogen zien. En, wat de Friesche schrijvers van onzen tijd betreft: op hoogen prijs schatten wij de uitnemende dichtgaven van eenen SALVERDA [9], — welkom blijven ons de bijdragen van menig ander, nog levend, beoefenaar van dit dialect, — uit een taalkundig oogpunt, hechten wij de hoogste waarde aan de lappen, uit den snijderskorf van GABE, en aan hetgeen de verzorgers van de nagelatene pennevruchten van dien snedigen *skroor*, ons voorts nu en dan, als vruchten van hun eigen genie, gunstig gelieven mede te deelen, omdat, zonder in eenige vergelijking tusschen de inwendige zakelijke waardij van hun werk met dat van anderen te treden, niemand zeker met grooter getrouwheid en juister naauwkeurigheid de taal, de zeden, de denk- en spreekwijze, van de hedendaagsche Friezen uitdrukt.

Doch ik zal mij in deze beschouwingen niet verder inlaten. Ik acht genoeg gezegd te hebben, om U, M. H.! te doen gevoelen, waaraan wij, mijns oordeels, te denken hebben, als wij spreken van de Friesche taal *in hare volle uitgebreidheid.*

2. Wij gaan dan over tot de beschouwing der andere vraag: Wat het beteekent, die taal *grammaticaal* te beoefenen?

---

ver het mij gelust heeft, dit na te gaan, is ALTHUYSEN getrouw gebleven aan de versmaat van DATHEEN's berijming, misschien om de zijne zoo voor het gezang, naar de toen gebruikte zangwijzen, meer geschikt te maken.

9 *Hiljuwns uwren fen J. C. P. SALVERDA, Schoallemaester to Wons. Ljeauwerd* 1834.

Digitized by Google

De bedoelingen, met welke eene taal beoefend wordt, kunnen zeer onderscheiden zijn. Veelal worden talen aangeleerd, met het oogmerk, om de boeken en geschriften, in dezelve opgesteld, te kunnen lezen en verstaan, — om met menschen, welke die taal spreken, te kunnen verkeeren, en zich, zoo op reizen als in handelsverkeer, verstaanbaar te kunnen uitdrukken. Bij die bedoeling is de taalkennis hulpwetenschap, de taal het middel, om een vroeger doel te bereiken. Zoodanige wetenschap, zoo ze dien naam verdient, kan gemeenlijk in genoegzame mate, door eene oppervlakkige beschouwing van den aard der taal, door eene lexicographische oefening van het geheugen verkregen, en door lezen en omgang aangekweekt worden, zonder dat een dieper dringen in de wetten en regels der taal daarbij onmisbaar vereischt wordt. Zoo zou men de Friesche taalkennis als hulpwetenschap kunnen beoefenen, zoo men zich daarbij eeniglijk ten doel stelde, om de oude Friesche wetboeken, als oorkonden van oudheid en regtskennis, te beschouwen. Anders is het gelegen met de *grammaticale* beoefening van iedere taal, en van de Friesche in het bijzonder. De taal zelve is daarbij het doel der studie; de taal wordt om haar zelfs wille beoefend, en, ofschoon men zoo vele bijoogmerken daarbij kan toelaten, als men zich maar gelieft voor te stellen, toch blijft de kennis der taal het hoofddoel van den arbeid. Die arbeid moet derhalve wetenschappelijk en stelselmatig worden ingerigt. Vervelend zou ik voorzeker worden, M. H.! wilde ik hier uiteen zetten, hoedanig zulk eene stelselmatige beoefening der talen, in al hare deelen, behoort te worden inge-

Digitized by Google

rigt. Het is ook voor mijn oogmerk genoeg, U op eenige belangrijke punten te wijzen, bij de grammaticale beoefening van het Friesch, mijns oordeels, vooral te pas komende. Indien ik mij daarbij op kortheid bevlijtig, hoop ik van uwe aandacht niet te veel te zullen vergen, als ik U verzoek, ze mij daartoe eenige oogenblikken te verleenen.

Het schijnt mij dan, in de eerste plaats, noodzakelijk toe, dat de beoefening onzer grammatica *historisch* worde ondernomen. Uit het denkbeeld, dat ik van den omvang der taal getracht heb te geven, vloeit de noodzakelijkheid, altoos de belangrijkheid, eener *historische* behandeling voort. Het is toch niet eene, op dit punt des tijds bestaande, regelmatige schrijftaal, wier tegenwoordigen toestand men als een afgesloten geheel kan beschouwen en beschrijven. Ware zij dit, dan zou het nog steeds wetenschappelijk belangrijk zijn, historisch te onderzoeken, hoe, langs welke wegen, door welke veranderingen, zij tot haren tegenwoordigen stand gekomen ware; — doch dat historisch onderzoek zou dan niet zoo *volstrekt* noodzakelijk zijn; — het ware dan mogelijk, van den tegenwoordigen staat, waar ze zich in bevindt, eene getrouwe, naauwkeurige schets te ontwerpen, welke aan de eischen der taalkunde eenigermate zoude kunnen voldoen. In den omvang, waarin wij U de taal hebben voorgesteld, is dit niet wetenschappelijk mogelijk; onze arbeid zoude eerder een Friesch idioticon, dan eene grammatica, opleveren. Doch van waar zullen wij dit historisch onderzoek beginnen? Zal het genoeg zijn, op te klimmen tot

het begin der dertiende eeuw, om, wanneer wij bekend zijn geworden met den toestand der taal in dat tijdvak, de geschiedenis harer veranderingen en afslijtingen nederwaarts, tot den tegenwoordigen tijd, voort te zetten? Het is waar, van vroegeren tijd, dan het begin der dertiende eeuw, zijn geene handschriften tot ons overgebleven, en het zou dus al ligt kunnen schijnen een overtollige arbeid te zullen zijn, zoo wij naar den toestand der taal in een vroeger tijdvak wilden onderzoeken. Intusschen zouden wij toch, door niet hooger op te klimmen, slechts de helft harer geschiedenis gewaar worden; wij zouden onbekend blijven met haren oorsprong, en veel onverklaard, en als onverklaarbaar, moeten overlaten. — Het Friesch is een tak van den grooten Germaanschen taalstam; willen wij nu eene innige kennis van den aard van dezen tak verkrijgen, dan behooren wij de natuur van den stam, waaruit hij gesproten is, te kennen. En mogt het ons al onmogelijk zijn, tot den stam zelven op te klimmen, dan zal toch de bekendheid met andere, uit den zelfden stam uitgeschoten, takken, vooral van zoodanige, die wij digter aan hunnen oorsprong uit den gemeenen stam mogen gadeslaan, ons goede diensten bewijzen, om tot ons oogmerk te geraken. Wij verkeeren in het laatste geval. Of men ooit met eenigen schijn van naauwkeurigheid de taal zal leeren kennen, die door onze Germaansche voorvaderen gesproken werd, eer zij zich nog in onderscheidene dialecten verdeeld had, zullen wij het veiligst dienen over te laten aan de vlijtige nasporingen der geleerde mannen, welke de Indo-

Digitized by Google

Germaansche taalstudie tot het doel van hun leven hebben gesteld. Doch het is ons vergund, kennis te maken met een Germaansch dialect, het *Moeso-gothisch*, waarin reeds zeer vroeg, omstreeks het jaar 360, door ULPHILAS, de Evangeliën zijn overgezet, en waarvan een goed deel ons in den *Codex argenteus* is bewaard, en door den grooten JUNIUS is uitgegeven. Dit kostbaar overblijfsel brengt ons het naast tot den gemeenen stam terug. — Wij bezitten echter nog naauwer vermaagschapte taalverwanten, dan hen, die dit Moesogothisch gesproken hebben. Dezen toch bewoonden, toen de Bisschop ULPHILAS onder hen leefde, de landstreken van *Servië* en *Bulgaria*, afschoon andere van hunne stamgenooten zich reeds veel vroeger in *Jutland* en het zuidelijk gedeelte van *Zweden* hadden neêrgezet. Doch het is een ander volk, welligt, ten tijde van deszelfs verblijf op het noordelijk Germaansche kustland, één met de Friezen, en van dezen uitgegaan, althans zeker met hen op het allernaauwste verwant, wier taal, veel vroeger dan de onze geschreven, ons meer dan eenige andere kan voorlichten. Het was omstreeks het midden van de 5de eeuw, dat dit volk *Engeland* overstroomde, en deszelfs oude bewoners onder het juk bragt, — en de oudste geschreven stukken in hunne taal, sedert bekend onder den naam van de *Angelsaksische*, klimmen op tot het laatste van die zelfde 5de eeuw. Het is dus meer dan waarschijnlijk, dat de Friezen, die tot deze volkplanters in de naauwste betrekking stonden, te dier tijde, behoudens geringe dialectsverschillen, met hen de zelfde taal zullen hebben gesproken; en de beoefe-

Digitized by Google

ning van dat oude Angelsaksisch, hetwelk zich bovendien door eene zeer rijke literatuur aanbeveelt, is alzoo voor de historisch-grammaticale beoefening van het Friesch volstrekt onmisbaar. — Nog komt bij zoodanige beoefening ook het *IJslandsch* in aanmerking, ik bedoel die Skandinavische taal, die onder de algemeene benaming van *Danske tonge*, de taal was van die volkeren van het noorden, Deenen en Noormannen, welke, door hunne veelvuldige strooptogten, en somtijds langdurige overheersching, op de kustlanden der Friezen eenen zoo gewigtigen invloed oefenden, en te diepe indrukken achterlieten, dan dat men niet ook in de taal de sporen daarvan zou mogen opmerken [10]. — En zoo volgt dan uit het gesprokene, M. H.! dat deze historische taalbeoefening, door ons opwaarts tot onze taalverwanten te voeren, tevens eene *etymologisch-* of *analogisch-vergelijkende* taalstudie met zich brengt.

Doch niet alleen moeten wij opklimmen tot de bronnen der taal, zoo wijd wij kunnen, ook, nederdalende, behooren wij den loop des strooms tot op onze tijden te volgen. Wanneer wij de taal, in hare zuivere, nog weinig afgesletene, bewerktuiging, zoo als ze in de oudste stukken der 13de eeuw voorkomt, zullen hebben gadegeslagen, — de waardij harer eenvoudige let-

---

10 Ook komt hier in aanmerking de geographische ligging der Friezen naast de Jutten, — uit welk oogpunt men het Friesch als overgangstaal tusschen het Saksisch en Noordsch kan beschouwen, zie GRIMM, *Recensie*, S. 91. RASK (BUSS, S. 6 seqq.), die daar echter meer het verschil dan de overeenkomst tusschen Friesch en IJslandsch, aantoont.

Digitized by Google

teekenen zullen hebben vastgesteld, — hare regelmatige verbuigingen toegelicht, — hare eigenaardige woordvoeging nagegaan, — en ook haar prosodisch deel, alliteratie en rijm, beschouwd zullen hebben, — dan zal het de taak dezer historische grammatica worden, om de verandering, het verloop, de afslijting van dat alles, de vermenging met vreemde bestanddeelen, zoo als die van lieverlede zijn ontstaan en toegenomen, in de taaloorkonden van latere tijden aan te wijzen, en tot in de nog bestaande dialecten op den voet te volgen. Zoo zal deze beschouwing tot veelsoortige en belangrijke opmerkingen en uitkomsten kunnen leiden. Het zal duidelijk worden, dat, sints de taal opgehouden heeft als eene volksschrijftaal te bestaan, ook hare ware orthographie is verloren gegaan, en door eene, aan het taalkarakter vreemde, spelling vervangen is, geschoeid op den leest van de spelling van dat volk, onder hetwelk het Friesche dialect is overgebleven. Het zal blijken, dat, hoewel, even als in al de andere nieuwere talen van Germaanschen oorsprong, de verbuigingsvormen veelzijdig zijn afgesleten, en als het ware onmerkbaar geworden, daarvan evenwel in ons Landfriesch meer is overgebleven, dan bij eene oppervlakkige beschouwing welligt door menig een wordt verondersteld [11]. Dan zal het bewezen wor-

---

11 Zoo is, b. v., nog de oude Friesche genitivus bij ons in bloeijend gebruik: *amme bread smekt swieter as memme koeke*, waarin *amme* en *memme*, de nu wel verstompte, maar toch in de woordvoeging onveranderd geblevene oude genitivi, *amma* en *memma* zijn. De Fries zegt niet *JANS boek*, maar *JANNE boek*, het boek van JAN;

Digitized by Google

den waarheid te zijn, dat, zoo men het nog onder ons levend Friesch ontledigen kon van al deszelfs Hollandsche inmengselen, het overblijvende gedeelte, ondanks alle afslijting, die er heeft plaats gehad, onmiskenbaar nog die zelfde taal is, in welke de Friezen in de 13de eeuw hunne kernachtige wetten hebben te boek gesteld, en dat het daarin, voor het misschien nog veel meer afgesletene Hollandsch, waarin toch wel ieder de taal van STOKE en MAARLANT ontdekken zal, geenszins behoeft onder te doen, en dus ook evenmin, als dat Hollandsch, den naam van patois verdient.

Ik gevoel, dat ik, door het gesprokene in eenige voorbeelden meer aanschouwelijk te maken en dadelijk toe te passen, de duidelijkheid daarvan bevorderen zou; doch ik vermeen tevens, dat, èn de aard van de spreekbeurt, welke ik hier vervul, zoòdanige afgetrokken grammaticale ophelderingen verbiedt, èn dat de tijd, mij, door uwe toegevendheid toegestaan, om te spreken, mij daarin verhindert. Ik moet mij dus tevreden stellen met de hoop, dat het mij gelukt moge zijn, duidelijk genoeg te hebben voorgesteld, wat het, mijns inziens, beteekent, de Friesche taal *in hare volle uitgebreidheid grammaticaal* te beoefenen.

Mogt ik mij met die hoop niet geheel te vergeefs gevleid hebben, dan zouden wij nu, in de tweede plaats, dienen over te gaan, tot het onderzoek:

---

en dit niet enkel op het land, maar ook in die steden, waar de vreemdeling niet al, wat eigenaardig is, geheel verdrongen heeft. Even zoo in plurali, *minskene dwaen*, *famne*, voor *fammene*, *dertenheit*, geheel overeenkomstig het oude *Liodena werstal*, *Fresena riuchtboek* enz.

Digitized by Google

II. Wat wij, Leden van dit Genootschap, kunnen en behooren te doen, om ons te kwijten van de taak, die wij vrijwillig hebben op ons genomen, en wier aanvankelijke en gedeeltelijke vervulling althans met reden van ons mag worden verwacht?

Die taak is verre van gemakkelijk, M. H.! Zij vordert eene vrij uitgebreide, langdradige en volhardende studie; zij vordert groote naauwkeurigheid en veel scherpte van opmerking; eene veelzijdige grammaticale kennis en bedrevenheid. Het is geen arbeid voor weken of maanden, maar een werk, dat vele jaren van inspanning vorderen zal. Moet ons dit vooruitzigt niet afschrikken, ons, wie het meerendeels niet gegund is, onzen tijd onverdeeld aan de beoefening der letteren te wijden, maar die, eerst verpligt onze krachten te wijden aan hetgeen beroep en ambt een ieder te doen geeft, slechts uitgespaarde uren voor de wetenschappen mogen afzonderen? Er bestaan, dunkt mij, twee omstandigheden, welke het gewigt van deze bedenking eenigzins kunnen verligten. De eerste is, dat de bedoeling onzer Genootschapsinstellingen van zelve medebrengt, dat wij dien arbeid, voor éénen te uitgebreid en te zwaar, onder elkanderen mogen verdeelen; dat wij ons met de verzameling, bijeenbrenging en bewerking der in dezen noodige bouwstoffen gezamentlijk mogen onledig houden; en mogt het ons niet vergund zijn, zelven het gebouw te voltooijen, die voltooijing gerust, in het bewustzijn van daartoe het onze te hebben bijgedragen, aan anderen mogen overlaten. De tweede gedachte, die onzen moed tot het opvatten dezer

Digitized by Google

taak mag versterken, is, dat wij niet de eersten zullen zijn, die zich de grammaticale beoefening van de Friesche taal zullen aantrekken, dat anderen ons reeds in dit spoor zijn voorgegaan, en reeds veel hebben gedaan en geleverd, dat voor ons leerzaam, nuttig en bruikbaar kan zijn.

Wij willen dien vóór ons gedanen arbeid vooraf kortelijk beschouwen, om na zulks de som te kunnen opmaken van hetgeen ons overblijft te doen.

1. Bij de beschouwing van hetgeen door anderen vóór ons gedaan is, zullen wij voornamelijk op zoodanige geschriften te letten hebben, die met het kennelijk doel zijn opgesteld, om eene grammatica te leveren, zonder echter vele andere, die tot de grammaticale kennis der taal kunnen leiden en medewerken, met stilzwijgen voorbij te gaan.

Wanneer wij dan, met billijken eerbied voor ouderdom van jaren, het eerst zullen noemen, die het eerst in het licht verschenen zijn, dan dient het allereerst gewaagd van het werk van den ouden Grammaticus, hetwelk GABBEMA, in het tweede deel zijner uitgave van GIJSBERT JAPIX, heeft opgenomen [12]. Het heeft betrekking tot het Landfriesch uit het midden der 16de eeuw: na de formatie van het meervoud der naamwoorden opgegeven te hebben, beuzelt de schrijver over de geslachten en naamvallen, wier bestaan hij, op den enkelen genitivus na, slecht weg ontkent, alsmede over de

---

12 » Quaedam ad Grammaticam spectantia, linguam » Phrysicam, et prima elementa, ante centum quinquaginta » et quod excurrit annos conscripta," fol 3–13: En daarachter: » Fragmentum de literis Frisicis," fol. 14–21.

formatie van de vergelijkende trappen en de getallen der bijvoegelijke naamwoorden, over de verkleiningsvormen, de artikels en de telwoorden; alles zeer kort en oppervlakkig. Hier is achter gevoegd een brokstuk over de Friesche letters, — de schrijver handelt over de figuur der letters, en geeft de zonderlinge meening op, dat de Friezen eerst Grieksche karakters gebruikt zouden hebben; van runenschrift schijnt hij nooit iets gehoord te hebben [13]; vervolgens gaat hij de waarde der klinkers na, en gewaagt van de diphtongen. Deze beide stukjes zullen ons weinig leeren, misschien hebben zij nog eenige waarde, als bevattende taalproeven, die eene eeuw ouder zijn dan GIJSBERT JAPIX. Doch aan deze ontbreekt het ook overigens niet. Echter is het fragment ongetwijfeld van eene veel ervarener hand, dan het eerste stuk, en bevat over de uitspraak der vokalen eenige niet onbelangrijke opmerkingen. Wij leeren er, bij voorbeeld, uit, dat de Angelsaksische diphtong *eo*, toen dat stuk gesteld werd, in de Friesche taal nog bloeide, zoo als nog te *Hindeloopen*.

De tweede, ons bekende, poging, om eene grammatica te leveren, is van den geleerden ECCO EPKEMA, den verdienstelijken uitgever van GIJSBERT JAPIX; doch het is er verre van daan, dat deze zoude zijn ingerigt op den voet, dien wij ons hebben voorgesteld; niet de Friesche taal in hare volle uitgebreidheid, alleen het Landfriesch vinden wij

13 Ik wil niet beweren, dat de Friezen runenschrift gehad hebben, want ik ben er nog niet van overtuigd, dat het zich laat bewijzen; doch sints er Angelsaksische runen ontdekt zijn, is het althans niet onwaarschijnlijk.

Digitized by Google

hier geschetst, en dan nog maar het Landfriesch, zoo als GIJSBERT JAPIX dat schreef. De reden is duidelijk. Als inleiding op zijn *Woordenboek* op dien Dichter, was het geenszins zijn voornemen, » een volledig zamenstel van spraakkunst der Land» friesche taal te geven," hij achtte dit volstrekt onnoodig, » daar, weinige afwijkingen uitgezon» derd," — het zijn 's mans eigene woorden, — » de Landfriesche taal, zoo als wij ze bij onzen Dich» ter aantreffen, eene tamelijke overeenkomst heeft » met de Nederduitsche, zoo als wij dezelve bij CATS, » KAMPHUYZEN, en andere tijdgenooten van hem, » lezen." Ziet daar het standpunt, waarop EPKEMA stond, en waaruit men het werk van dezen geleerden man moet beoordeelen, — meer als eene bijdrage tot de Nederduitsche taal, dan tot de zuiver Friesche. Zijne orthographie is dan ook even als die van den Dichter, de Hollandsche van de 17de eeuw; al wat hij zeer uitvoerig over de letters, klinkers, diphtongen, verdubbeling der klinkers en over de medeklinkers schrijft, is grootendeels Nederduitsch, enkele belangrijke opmerkingen over de litterae prostheticae en epentheticae, of klikletters, zoo als hij ze noemt, en over de weglating in uitspraak, en de verwisseling der letters, raken het Friesch meer bijzonder, en kunnen tot ons doel gebruikt en vergeleken worden. In zijne behandeling der naamwoorden volgt hij den ouden Grammaticus, doch alleen, om hem telkens teregt te wijzen. Bij de verbuigingen der naam- en werkwoorden geeft hij ons alleen die van zijnen Dichter op, zonder tot de oorspronkelijke vormen op te klimmen, of, klimt hij al hooger op, dan nog

Digitized by Google

bepaalt hij zich tot de taal der *Oude Friesche wetten*, als behoorende tot het dialect van ons gewest, doch ongelukkig, onder de oude taaloorkonden van lateren oorsprong, min zuiver, meer met Nederduitsch vermengd, dan bij voorbeeld het oudere *Asegaboek* en *Emsiger landregt*. — Voor zoo verre dan onze GIJSBERT JAPIX mag gehouden worden voor den vertegenwoordiger van den staat van het Landfriesch dialect, zoo goed en kwaad, zuiver en vermengd, oorspronkelijk en afgesleten, als het zich in het midden der 17de eeuw vertoonde, — even zoo ver mag EPKEMA voor den naauwkeurig grammaticalen beschrijver van dat dialect gelden, in wiens arbeid echter de historische studie der zuiver Oud-Friesche bronnen te veel wordt gemist.

Het is voor de Friesche grammatica een onschatbaar voorregt geweest, dat de beroemde Deensche taalkundige RASMUS RASK, door en na het schrijven zijner *Angelsaksische spraakleer*, op het gelukkig denkbeeld gekomen is, om ook eene *Friesche spraakleer* zamen te stellen. Zij kwam in 1825, in het Deensch, in het licht [14], en werd in 1832, door ons geleerd Medelid den Heer HETTEMA, in het Nederduitsch [15], en in 1834, door Professor BUSS, te *Freiburg*, in het Hoogduitsch, overgezet en uitgegeven [16]. Dit is de eerste, en tot nog toe

---

[14] *Frisisk Sprogläre, udarbejdit efter samme Plan som den Islandske og Angelsaksiske. Kiöbenhavn* 1825. Gerecenseerd door J. GRIMM, *Gött. Anz.*, 1826, 9te–12te Stück.

[15] Welke er wel eens iets van het zijne heeft bijgevoegd, zonder dit te melden, zoo als mij eene vergelijking met de vertaling van Dr. BUSS geleerd heeft.

[16] *Frisische Sprachlehre, bearbeitet nach dem näm-*

Digitized by Google

de eenige, zuiver Friesche grammatica, welke wij bezitten, uit de oudste schriftelijke gedenkstukken geput. Uitvoerig behandelt deze groote taalkundige de letters, en derzelver waarde en uitspraak, waarbij echter valt op te merken, dat onbekendheid met ons Landfriesch hem dikwijls heeft doen dwalen, waar de bekendheid met dat dialect hem gemakkelijk zou hebben te regt geholpen, en dat hij in de vokaalspelling tot toonteekenen de toevlugt heeft moeten nemen, welke hij eveneens, bij veronderstelde bekendheid zijner lezers met onze landtaal, zeer wel zoude hebben kunnen ontberen; dat hij gedurig, tot het bepalen der klanken, zijne toevlugt moet nemen tot het Angelsaksisch en IJslandsch, terwijl intusschen de klankbepaling in eerstgemelde taal, zoo als de Heer HALBERTSMA overtuigend heeft aangewezen [17], juist omgekeerd, het best uit ons nog levend Friesch kan worden opgemaakt. Omtrent de verbuigingen der naamwoorden en werkwoorden heeft hij taalkundig-regelmatige wetten voorgesteld, gegrond op hetgeen hij daaromtrent in zijne *IJslandsche en Angelsaksische grammatica's* had opgegeven, het hoofdverschil der verbuigingen daarin zoekende, of de woorden in eenen klinker of medeklinker eindigen,

---

lichen Plane, wie die Isländische und Angelsächsische, von R. RASK, aus dem Dänischen übersetst, und mit einem Vorwort, über die Wichtigkeit des Sprachstudiums für eine gründliche Forschung im Gebiete der Rechts- und Staatswissenschaften begleitet, von DR. F. J. BUSS, Professor zu *Freiburg. Freiburg* 1834.

[17] In de boven aangehaalde *Preface* op Dr. BOSWORTHS *A.-S. dictionary.*

Digitized by Google

of althans oorspronkelijk geëindigd hebben; de eerste noemt hij de opene, en de tweede de geslotene hoofdsoort (GRIMM noemt de *opene* van RASK *zwakke*, de *geslotene* bij RASK *sterke*, *Recensie*, S. 88); intusschen ontdekt men bij de naauwkeurige beschouwing dezer vormleer eene zoo groote menigte uitzonderingen, dat men aan de vastheid en waarheid der voorgestelde regels begint te twijfelen, en het mij althans voorkomt, dat dezelve nog wel eens aan eene streng beproevende kritiek mogen worden onderworpen [18]. Voor het overige geeft deze spraakleer ons eene getrouwe schets van de taal, zoo als die in het *Asegaboek* en den *Brokmannerbrief*, als het oudste en zuiverste Friesch, voorkomt, met analogische verwijzing naar het Angelsaksisch en IJslandsch, en met aanhaling hier en daar van het nog levende Noordfriesch; doch zij kan geene aanspraak maken op den naam van eene historische grammatica, waarin op alle dialecten acht geslagen, en ook het verloop der taal aangewezen is.

Eindelijk mag, bij de vermelding der grammatica's, geenszins worden verzwegen de belangrijke schets van het Sagelterlandsche Friesch, gevoegd bij de *Reis* naar dat land van de Heeren HETTEMA en POSTHUMUS; wij worden daar op eene korte en duidelijke wijze met dat dialect bekend gemaakt, en deze arbeid is voldoende, om hem, die zich

18 Verg. GRIMM, *Recensie*, S. 99, b. v. *seke*, dat volgens RASK, § 86, bij BUSS, p. 50 en 51 (want bij HETTEMA, p. 47, is hier veel uitgelaten, of elders gezet?) verbogen zou worden als *dede*, en dan in genit. plur. hebben moest *dada*, heeft daarentegen *sekena*. Zie VON RICHTHOFEN, *W. B.*, voce *seka*.

Digitized by Google

met eene algemeene Friesche spraakleer mogt willen bezig houden, in staat te stellen, om van dit dialect een noodig en nuttig gebruik te maken.

Volgens schrijven van den Hoogleeraar RASK, in de *Voorrede* tot zijne *Spraakleer*, heeft de Heer B. BENDSEN, te *Ærøskøbing*, met groote vlijt en naauwkeurigheid eene uitgebreide *spraakleer* van het Noordfriesch verzameld; welk werk echter, zoo veel ik weet, nog niet door den druk is gemeen gemaakt [19].

De orthographie is een belangrijk deel der grammatica. Hoe zou ik dan, M. H.! na U de bestaande spraakkunsten, zoo verre mij bekend, te hebben opgenoemd, mogen nalaten, U het schoone stukje over de spelling van den Heer HALBERTSMA te herinneren, geplaatst in den jaargang voor 1834 van het *Friesche Jierboeckjen*? Eenvoudig en duidelijk is die poging, om den rijkdom van ons Landfriesch in letterteekenen uit te drukken. Alle onnutte en verwarring barende bijvoeging van veelvuldige klinkers, waarin GIJSBERT JAPIX zich wel eens te buiten ging, is daarbij vermeden; de letters, welke in ieder woord, krachtens zijnen aard en grondvorm, behooren, hoewel in de uitspraak onder-

[19] Bij deze opsomming der bestaande spraakkunsten had nog gevoegd moeten worden L. TEN KATE's *Schetse van de Land-Vriesche dialect, vergeleken tegen onze Nederduitsche*, te vinden in het I deel zijner *Aanleiding*, blz. 699-710. — Ook had reeds J. GRIMM, in zijne *Deutsche Grammatik*, 2te Ausgabe, het Oudfriesch vergelijkend met de verwante taaltakken beschouwd, welke beschouwing, wat betreft de vokalen, in de in 1840 in het licht verschenen 3te Ausgabe, S. 402-420, aanmerkelijk is verrijkt en uitgebreid.

Digitized by Google

met eene algemeene Friesche spraakleer mogt willen bezig houden, in staat te stellen, om van dit dialect een noodig en nuttig gebruik te maken.

Volgens schrijven van den Hoogleeraar RASK, in de *Voorrede* tot zijne *Spraakleer*, heeft de Heer B. BENDSEN, te *Ærøskøbing*, met groote vlijt en naauwkeurigheid eene uitgebreide *Spraakleer* van het Noordfriesch verzameld; welk werk echter, zoo veel ik weet, nog niet door den druk is gemeen gemaakt [19].

De orthographie is een belangrijk deel der grammatica. Hoe zou ik dan, M. H.! na U de bestaande spraakkunsten, zoo verre mij bekend, te hebben opgenoemd, mogen nalaten, U het schoone stukje over de spelling van den Heer HALBERTSMA te herinneren, geplaatst in den jaargang voor 1834 van het *Friesche Jierboeckjen*? Eenvoudig en duidelijk is die poging, om den rijkdom van ons Landfriesch in letterteekenen uit te drukken. Alle onnutte en verwarring barende bijvoeging van veelvuldige klinkers, waarin GIJSBERT JAPIX zich wel eens te buiten ging, is daarbij vermeden; de letters, welke in ieder woord, krachtens zijnen aard en grondvorm, behooren, hoewel in de uitspraak onder-

[19] Bij deze opsomming der bestaande spraakkunsten had nog gevoegd moeten worden L. TEN KATE's *Schetse van de Land-Vriesche dialect, vergeleken tegen onze Nederduitsche*, te vinden in het I deel zijner *Aanleiding*, blz. 699–710. — Ook had reeds J. GRIMM, in zijne *Deutsche Grammatik*, 2te Ausgabe, het Oudfriesch vergelijkend met de verwante taaltakken beschouwd, welke beschouwing, wat betreft de vokalen, in de in 1840 in het licht verschenen 3te Ausgabe, S. 402–420, aanmerkelijk is verrijkt en uitgebreid.

Digitized by Google

drukt of weggelaten, worden daar meerendeels aan hetzelve terug gegeven; in het kort, de taal eenparig zoo geschreven, wordt voor den taalkundigen Nederduitschen aanschouwer klaar en bevattelijk. Intusschen houde men bij de groote voortreffelijkheid dezer proeve nog steeds in het oog, dat ook deze spelling meer op de Nederduitsche, dan op de Oud-Friesche, gegrond is; de bedoeling van het opstel maakte dit noodzakelijk; voor lezers, aan de Hollandsche spelling gewoon, wenschte men het Friesch aanschouwelijk voor te stellen, en uit dat oogpunt beschouwd, was deze wijze van handelen de eenige, die het doel kon doen treffen. Vraagt men echter, of zij ook taalkundig goed te keuren is, dan zou ik daarop geen in allen deele toestemmend antwoord durven geven. Mogt bij de vraag, hoe men dan tegenwoordig het Landfriesch moet spellen, mijne geringe meening iets gelden, ik zoude niet de spelling voorstaan, die men in het *Asegaboek* of het *Emsiger landregt* aantreft, even min als ik verlangen zoude, dat men het tegenwoordige Hollandsch ging schrijven eveneens als MAERLANT, VAN HELU of STOKE, in hunnen tijd deden; maar, gelijk de Nederduitsche spelling van onzen tijd gegrond is, altoos gegrond behoorde te zijn, op die van deze ouden, als overeenkomstig met den aard der taal, — zoo zou ik ook meenen, dat wij de spelling van het Landfriesch behoorden te gronden op de oude spellingwijze onzer voorvaderen. Ik zoude, wilde men een voorbeeld, naar het tegenwoordige Deensch verwijzen; die taal is eene, hoewel verbasterde, dochter van het oude IJslandsch, even als ons Landfriesch het is van het oud Friesch;

Digitized by Google

de spelling van dat IJslandsch en van ons oud Friesch komen naauw met elkander overeen; in uitspraak zweemt ons Landfriesch, in meer dan een opzigt, sterk naar het tegenwoordige Deensch, en ik zou uit dien hoofde eene proeve allerbelangrijkst achten, die ons het Landfriesch eens in Deensche spelling voorstelde; ik geloof dat men bevinden zou, dat zoodanige spelling met den aard der taal meer overeenkomstig zijn zou, dan de thans in zwang zijnde gewijzigde Hollandsche.

Doch keeren wij van deze uitweiding terug tot de verdere vermelding van den arbeid die, reeds vóór ons gedaan, ons tot de zamenstelling eener grammatica zou kunnen helpen. Na de opnoeming der grammatica's kunnen wij kort zijn. Immers, het *Oud Friesch woordenboek* van den geleerden WIARDA, dat, hoe onvolledig ook, op sommige artikels zeer rijk is [20], — de *Aanteekeningen* op de

---

20 Eerst na het voorlezen van dit stukje werd ik bekend gemaakt met het *Glossarium der friesischen Sprache, besonders in nordfriesischer Mundart, von N.* OUTZEN, *Kopenhagen* 1837, uitgegeven door de Hoogleeraren ENGELSTOFT en MOLBECH, uit wier Voorrede ik ook toen eerst gezien heb, dat reeds in 1817 het Koninklijk Deensch Genootschap eene hoogst belangrijke prijsvraag had uitgeschreven, » über die Beschaffenheit und Geschichte der » friesischen Sprache, ihr Verhältniss zu den übrigen » deutschen und nordischen Idiomen, ihre Mundarten und » ihr Schicksal, Ausdehnung und jetzigen Bestand auf der » cimbrischen Halbinsel,'' waarop echter geen voldoend antwoord schijnt te zijn ingekomen. — Ik kon in mijne voorlezing nog geen gewag maken van het hoogverdienstelijk *Altfriesisches Wörterbuch*, waarmede Dr. KARL, Freiherr VON RICHTHOFEN in 1840 de Friesche literatuur

Digitized by Google

Friesche wetten, door WIERDSMA en BRANDTSMA, die op het *Asegaboek*, door WIARDA, op het *Oostfriesche landregt*, door VON WICHT, op het *Emsiger landregt*, door HETTEMA, — kunnen en behooren bij de studie van de bronnen der taal geraadpleegd te worden. In de *Aanteekeningen* van HOEUFFT, op de *Friesche spreekwoorden*, en omtrent de naamsuitgangen van plaatsen, in het *Idioticon* van WASSENBERG, en soortgelijke stukken meer, vindt men hier en daar belangrijke opmerkingen verspreid. Mogt een gunstige zamenloop van omstandigheden het nog eens toelaten, dat wij ons zouden mogen verheugen in de uitgave van HALBERTSMA's *Lexicon Frisicum*, wij zouden dan eenen schat van etymologische kennis voor ons geopend zien, waarin wij de verwantschap en geschiedenis van elk Friesch woord zouden mogen nasporen; thans willen wij met de schoone proeven, in het berigt omtrent de Wachtendonksche psalmen, ons voordeel doen, en niet ongebruikt laten, wat die geleerde, in het *Voorwerk* voor BOSWORTHS *Anglo-Saxon dictionary*, over de verwantschap van die taal met de onze, gegeven heeft.

2. Ziet daar dan, M. H.! het voornaamste van hetgeen vóór ons gedaan is; — wat blijft er nu

---

heeft verrijkt, zeker het beste en volledigste werk van dien aard, dat tot nog toe het licht zag, te hooger te waarderen, daar de geleerde schrijver hetzelve, even als zijne met zoo veel arbeids verzamelde en zoo voortreffelijk uitgegevene *Friesische Rechtsquellen* (*Berlin* 1840), slechts als eenen noodzakelijken voorarbeid wil beschouwd hebben voor de Friesche regtsgeschiedenis, welke hij in het licht denkt te geven.

Digitized by Google

voor ons te doen overig? dit was de laatste vraag, waarbij wij ons nog moeten bepalen.

Het komt mij dan bescheidenlijk voor, M. H.! dat, na alles wat reeds voor ons gedaan is, de grammaticale beoefening der Friesche taal in hare volle uitgebreidheid nog steeds aanprijzing verdient, want dat wij nog geene historische en analogische grammatica bezitten. En het werk dat ons te doen zoude staan, wilden wij in die behoefte voorzien, zou dunkt mij moeten bestaan in drie deelen: vooreerst *verzamelen*, dan *vergelijken*, en eindelijk *rangschikken*. Wij zouden met het bepaalde doel, om bouwstoffen tot eene grammatica te verzamelen, moeten lezen alle taaloorkonden, die nog voorhanden zijn, te beginnen met het oudste; uit elk afzonderlijk moesten wij alles opteekenen, wat tot de verbuiging der naam- en werkwoorden en voornaamwoorden, tot het regimen der voorzetsels, en wat dies meer zij, betrekking heeft; die lezing zou ons tevens in de gelegenheid stellen, om allerlei grammaticale bijzonderheden op te merken en aan te teekenen; de aanteekeningen uit ieder afzonderlijk werk genomen, moesten afzonderlijk gehouden, en geenszins met die uit een ander werk vermengd worden, ten einde niet in het gevaar te geraken, van misschien verschillende dialecten, die zeker reeds zeer vroeg bestaan hebben, ondereen te mengen. Dit verzamelen nu zou een arbeid zijn, waartegen voorzeker menig een zou terug deinzen, zoo hij dien geheel alleen ondernemen moest; doch juist eene vereeniging als de onze zou zulken arbeid ligter maken; wanneer, bij voorbeeld, van drie personen, een de naam-

Digitized by Google

Digitized by Google